

güz 2001

HAMLET'E YENİ TARİHSELÇİ BİR YAKLAŞIM HAMLET'TE POLİTİKA VE YÖNETİM

Arş. Gör. A. Serdar ÖZTÜRK

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü

Bu makalede Hamlet'te politika ve yönetim yeni tarihselci yaklaşımla değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım geçmişte olmuş olayların gerçekliğini reddetmeden, geçmişe eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşarak doğru/yanlış değerlendirmelerinin her dönemde yeni bir bakış açısı ve yeni bir anlayışla yapılabileceğini savunur. Hamlet yönetim ya da politika konusu üzerinde odaklanan bir eser olmamakla birlikte, yeni tarihselci açıdan bakıldığında yönetim ve politika konusunda çalışan bir tarihçinin işlevi ile edebiyatçının işlevi aynıdır. Tarihin değerlendirilmesinde edebi ve edebi olmayan ayrımı yoktur. Bu noktadan hareketle, politika ve yönetim ilişkileri ve işleyişi edebi eserlerden de yararlanarak daha geniş bir açıdan değerlendirilebilir.

Yeni Tarihselcilik

Yeni tarihselcilik ilk kez terim olarak Amerika'lı eleştirmen Stephen Greenblatt tarafından 1980'lerin başında kullanılmıştır. *Renaissance Self-Fashioning: From More to Shakespeare* adlı rönesans dönemi İngiliz Edebiyatı ile ilgili bir dizi makalelerde bu edebi akıma açıklık getirmiştir. Yeni tarihselcilik, edebi eleştiride yapı-sökücü (deconstruction) metoduyla tarihe dönüş olarak nitelendirilebilir. Yeni tarihselcilik edebi eserlerin yazıldıkları dönemin kültürel, tarihsel, ideolojik, sosyo-politik, ekonomik ve ahlaksal etkileşimlerini günümüz bakışıyla inceleme esasına dayanır.

Yeni tarihselcilerin, bu edebi eleştiri ile ilgili görüşlerini kısaca belirtmek yerinde olacaktır. Yeni tarihselciliğin babası sayılan Stephen Greenblat bu konuda şöyle der: "Geçmiş yıllarda edebiyat, klasik büyük eserlerin (canon) yakın okunması (close reading) esasına dayanır; bunun yerine köşede, kıyıda kalan konulara yönelmeli, apaçık olan ve görünen olayları değil de çok az farkedilebilen, gözden

a. serdar öztürk

uzak kalmış konulara el atılmalıdır” (1980 21). Giles Gun, yeni tarihselciliği, “metinlerin klasik büyük eser kabul edilmesinde rol oynayan ideolojilerin maskesini düşürmek” (1987 61) olarak tanımlar. Gunn’a göre, edebiyatı şekillendiren ideolojiler araştırılmalı, metinlerin yazıldıkları dönemin sosyo-politik ve ekonomik ortamına tekrar oturtulabilmelidir (69). Böyle bir çalışma için, psikoloji, felsefe, tarih, ekonomi, sosyoloji, antropoloji ve din gibi birçok bilim dalı birlikte değerlendirilmelidir. John D. Cox edebi eseri sanat eseri olarak değil; kültürel bir eser olarak alınmasını önerir. Cox’a göre, metni politika ve tarih dışı ele almak aslında sinsi bir politikadır. Çünkü böyle bir tutum günün geçerli politikasına destek vermek anlamına gelir, ve tutucu bir politika izlendiğinin bir kanıtıdır (Veese 1994 41-42). Yeni tarihselcilik ile ilgili en öz tanımlamayı Louise Montrose yapmıştır: “tarihin metinselliği; metnin tarihselliği” (Veese 1989 232). Bu formüle göre, tarih metinsel özellikleri dikkate alınarak; edebiyat metinleri de tarihsel özellikleri değerlendirilerek incelenmelidir. Aram Veese’ye göre “edebi ve edebi olmayan metinler birbirinden ayrılmaz bir döngü içerisinde olmalıdır” (1989 3). Çünkü, ne hayal ürünü eserler ne de resmi belgelere dayanan metinler bizi salt hakikatlere götürmez. Kimin hakikati? Hangi ideolojik ve kültürel söylem içinde oluşan hakikat? Hangi egemen politik görüşler sonucu biçimlenmiş toplumsal söylem? Bu sorular özellikle yeni tarihselci eleştirmenlerin üzerinde durduğu sorulardır.

Geçmişte olmuş olayların gerçekliğini reddetmeyen yeni tarihselcilik, bu olayların sonsuz yorumlara açılım yaptığını vurgulamıştır. Daha önce dikkate alınmayan boşluklar, kopukluklar ve kırılmalar ön plana çıkartılmıştır. Amaç metinsellik içinde geçmişten kopmak değildir; aksine geçmişe eleştirel bir yolculuk yapmak ve doğru/yanlış değerlendirmelerini yeniden düşünmektir. Yeni tarihselcilere göre, bütün tarihler bir seçme ve ayıklama sonucu yazılmaktadır. Tarihçinin yaptığı ayıklama işlemi ve geçmişi hakim ideoloji doğrultusunda bütünselleştirme çabası, onu nesnellikten uzaklaştırır ve edebiyatçı ile benzer kılar. Doğal olarak buradan şu sonuç çıkar: Bir romancı ile tarihçinin temelde fonksiyonları aynıdır; her ikisi de egemen ideoloji doğrultusunda kurgu yapar.

Yeni Tarihselci Açından Hamlet'te Politika ve Yönetim

Hamlet'in konusu Danimarka tarihi ile alakalıdır ve 1600'lerin hemen başında Shakespeare tarafından kaleme alınmıştır. Özel olarak Danimarka tarihinden söz etmesi, *Hamlet*'i, o dönemdeki kişileri ve politik olayları anlatan bir eser olarak kabul etmemizi gerektirmez. *Hamlet*'teki olaylar; politika, ihtiras, entrika, sevda, ihanet, yağcılık, yalan gibi temalar her

a. serdar öztürk

dönemde ve her coğrafyada mevcuttur. Kısacası *Hamlet*, özel olarak bir dönem Danimarka'da geçen olayları anlatır; ancak benzer olaylar her dönemde diğer ülkelerde de devam edegelmiştir, ediyordur ve edecektir. Yeni tarihselcilerin iddia ettiği gibi, her edebi eser her dönemde, her zeminde ve her kültürde yeni ve sonsuz değerlendirmelere açıktır.

Her ülkede Claudius gibi entrikacı bir politikacı veya kral vardır. Yine her ülkede Hamlet gibi haksızlığa uğramış hakkı gasbedilmiş bir şahsiyet; krala veya politikacılara yağcılık yapan menfaatçi Rosencrantz ve Guildenstern mevcuttur. Kısacası her ülkenin ve dönemin Hamlet'i, Ophelia'sı, Rosencrantz'ı, Guildenstern'ı ve Claudius'u vardır. Çünkü *Hamlet* her dönemde, her ülkede o dönemin ve ülkenin sorunlarını yansıtan bir eserdir.

Politika, ahlaksal sorunlar, aşk, yaşam, ölüm, psikolojik sorunlar ve cinayetler birbirinden ayrılmaz, birbirine girmiş girift temalardır. Yalnız, **politika, *Hamlet*'i *Hamlet* yapan en önemli konudur.** *Hamlet*'teki bütün karakterler politikanın içindedirler; her ilişkinin mutlaka politik bir yanı vardır. Ophelia bile politika ile ilgilenir ve politikanın çarkları arasında aşkı heder olur. Böyle kirli politikalarla, entrikalarla ve cinayetlerle elbette o saf, masum ve temiz duygu olan aşk birlikte barınamaz, barınamamıştır da.

Hamlet, yeni tarihselci bakış açısıyla incelendiğinde, her dönem ve her ülkeye başarılı bir şekilde uyarlanabilir. Sadece karakterlerin ve yerlerin isimlerini değiştirmek suretiyle, istediğiniz ülkede *Hamlet*'i o ülke için yazılmışçasına oynatmak mümkün olur. Böyle bir değişiklikte, *Hamlet*'i her ülkeye uyarlamak çok kolaydır. Bu nedenle, *Hamlet* güncel değişmez değerler taşır.

Yeni tarihselcilğe göre, bir devletin politikasında söylemin (discourse) çok önemli bir yeri vardır. "Söylem artık iletişim aracı değil; strateji aracı olmuştur" (Bary 175). Söylem aracılığı ile devletler halklarını kontrol altında tutarlar. "Kalem kılıçtan keskindir" atasözü "söylem kılıçtan keskindir" şeklinde ifade bulur. Michel Foucault söylemin basit ifadeler olmadığını; aksine çok güçlü ve gizli politik mesajlar taşıdığını vurgular (1973 216). Yeni tarihselcilik 1980'lerde ortaya çıkmasına karşın, söylem, etkili bir şekilde kullanıcının menfaatine yıllarca kullanılmıştır. Yeni tarihselciler, sadece söylemin çok politik olduğunu vurgulamamıştır; 'kelimeler' ve 'rakamlar' yalan söylemez sözüne katılmışlar fakat yalancılardan da rakamları ve kelimeleri kullandıklarını deşifre etmişlerdir. Bu paralellikte bazı düşüncelere *Hamlet*'te de rastlamak mümkündür. Yalnız II. Perdenin II.

a. serdar öztürk

Sahnesinde Hamlet'in sözleri çok çarpıcıdır ve bu konuyu özetler niteliktedir:

Hamlet. – Eh, öyle ise sizin için değil. Çünkü iyi yahut kötü diye bir şey yoktur, onu gösteren düşüncedir. Bana göre burası bir zindan.

Hamlet:-Why, then 'tis none to you; for there is nothing either good or bad ut thinking makes it so. To me it is prison. (II. II. 40)

'İyi', 'kötü' veya 'yanlış', 'doğru' gibi kavramlar onları kullanana ve içinde üretildiği şartlara, ideolojilere, amaçlara ve yerlere göre değişiklik gösterirler. Hamlet'e zindan olan bir yer Claudius'a göre cennet olabilir. Çünkü, yeni tarihselcilerin dediği gibi, herkes için geçerli doğru (iyi) veya yanlış (kötü) yoktur; birilerine göre doğru diğerlerine göre pekala yanlış olabilir. 'Doğru-yanlış', 'iyi-kötü' tamamen bir kültür ve ideoloji içersinde şekillenir ve anlam kazanır.

Şartlar, rejimler, egemenlik, yönetenler değişir değişmez değer yargıları da, doğru da, yanlış da otomatik olarak değişir. Onların yerini yeni değer yargıları, yeni doğrular ve yeni yanlışlar alır. Eski doğrular yanlış; eski yanlışlar da doğru olabilir. II. Perde II. Sahnede Hamlet bunu güzel bir biçimde ifade eder:

Hamlet:- Bunda şaşılacak bir şey yok. Çünkü şimdi amcam Danimarka kralı, onunla babam sağken alay edenler şimdi küçücük resimlerinin tanesine yirmi, kırk, elli, yüz duka veriyorlar. Tanrı bilir ya, felsefe bulup meydana çıkabilse, bu iş gözükteğü kadar tabii değil ama.

Hamlet:- It is not very strange; for my uncle is King of Denmark, and those that would make mows at him while my father lived, give twenty, forty, fifty, a hundred ducats apiece for his picture in little. 'Sblood, there is something in this more than natural, if philosophy could find it out. (II. II. 43)

Hamlet'in bu ifadeleri yalnız Danimarka'daki ikiyüzlülüğe, kokuşmuşluğa değil; bütün ülkeler için geçerli bir bozukluğa parmak basıyor. Rejimler, krallar değişir değişmez, onlarla birlikte onların değerleri de tamamen değişiyor. Bu konu yine *Hamlet*'te çok mükemmel bir biçimde açıklanır. Rosencrantz Guildenstern'e III. Perde III. Sahnede şöyle der:

Bir kral ölürken tekbaşına ölmez; bu ölüm bir girdap gibi çeker götürür ne varsa çevresinde.

The cress of majesty dies not alone, but like a gulf doth draw what's near it with it. (III. III. 69)

a. serdar öztürk

Bir kralın ölümü, bir rejimin değişmesi aynı zamanda o kralın ve o rejimin çevresindeki yordakçılarının, yağcılarının ölümü, sona erişini anlamına gelir. Kralın ve rejimin doğruları da yanlışları da ölür onların ölümüyle ve yeni bir kralla yeni doğrular, yeni yanlışlar ve yeni ideolojiler doğar.

Bir dönemin doğruları ve yanlışları yönetenler ile yönetilenler arasında da değişim gösterir. Antoni Gramsci 'egemenlik' kavramıyla bu konuyu açıklığa kavuşturmuştur. Gramsci'ye göre, yönetenlerin politik bir söylemi vardır; amacı ise kendi egemenliklerini devam ettirmektir. Yönetilenler de buna karşı bir söylem geliştirirler. Bunların amacı ise yürürlükteki egemenliği alaşağı edip kendi egemenliklerini kurmaya çalışmaktır. Dolayısıyla bu iki söylem arasında tamamen zıt yargılar vardır (1971 74-76). Claudius için Danimarka ideal bir devlet iken, Hamlet için tamamen kötü (yanlış) bir devlettir. Hamlet de Claudius da kendi söylemleriyle bu egemenliğin sürmesine veya yıkılmasına katkıda bulunmak isterler. Hamlet Danimarka'nın içinde bulunduğu durumu III. Perde I. Sahnede şöyle izah eder:

Kim dayanabilir zamanın kırbacına? Zorbanın kahrına, gururunun çiğnenmesine, Sevginin kepaze edilmesine, Kanunların bu kadar yavaş Yüzsüzlüğün bu kadar çabuk yürümesine, Kötülerine kul olmasına iyi insanın Bir bıçak saplayıp göğsüne kurtulmak varken.

When we have shuffled off this mortal coil, Must give us pause – there's the respect That makes calamity of so long life. For who would bear the whips and scorns of time, The oppressor's wrong, the proud man's contumely, The pangs of disprized love, the law's delay, The insolence of office, and the spurns That patient merit of the unworthy takes, When he himself might his quietus make With a bare bodkin? (III. I. 53)

Böyle bir sistem, Claudius için, devam etmesi gereken bir sistemdir. Bu sistemin bekası için kral bir sürü entrikalar çevirir. Sistemin devamı için elinden geleni yapar. Olaylar hep yürürlükteki egemenliğin sürdürülmesi için kurgulanır. Belki de yeni tarihselciliğin özünü Claudius IV. Perdenin I. Sahnesinde izah ediyor. Hamlet Polonius'u yanlışlıkla öldürmüştür, kral bu olayı örtbas etmek istemektedir.

Kral:- Ah, Gertrude, gelin! Gün ağarır ağarmaz onu gemiye bindirip yolcu edelim. Bu menhus işi de bütün nüfuzumuzu, bütün maharetimizi kullanarak, örtbas edip mazur göstermeliyiz.

KING: - O Gertrude, come away. The sun no sooner shall the mountains touch, But we will ship him hence; and this vile deed We must, with all our majesty and skill, Both countenance and excuse. (IV. I. 80)

a. serdar öztürk

Aslında, baştaki egemen güçlerin yaptığı da budur. Onlar her olayı nüfuzlarını ve maharetlerini kullanarak kurgularlar. Bu kurgulama sonucu, iyi, kötü; kötü de iyi olabilir. Yeter ki ustaca kurgulansın. Bu anlamda, kralların ve politikacıların yaptığı, olayları kendi çıkarları ve ideolojileri doğrultusunda kurgulamaktır. Bir edebiyatçının da elindeki malzemeyi kendi ideolojisi doğrultusunda kurgulaması; politikacının, tarihçinin ve edebiyatçının metodlarının benzerliğini ispat eder. Başka bir ifade ile politikacının da, tarihçinin de, edebiyatçının da temelde yaptığı aynıdır; kendi ideolojilerine hizmet.

Hamlet, II. Perde II. Sahnede, babasının ölümünü olduğu gibi sahneler. Aslında bu sahne, *Hamlet*'in en gerçekçi sahnesidir ve oyun içinde bir oyundur. *Hamlet*'in tamamına bakarsak, olaylar Claudius tarafından sahneye konulmuş bir tiyatro eseri gibidir. Claudius, Hamlet'in babasının öldürülmesinden başlayarak olayları kendi egemenliğinin devamı doğrultusunda kurgular ve halkına öyle sunar. Bundan oyunun içindeki karakterler pek farkında değildir, fakat oyunu izleyenler bunu bilir. Asıl oyunu sahneye koyan ve yöneten Claudius'tur. Hamlet'in ve Leartes'in babasının öldürülmesi, Hamlet'in delirmesi ve daha bir çok olay Claudius tarafından kurgulanır ve sahnelenir, çünkü onun egemenliği hüküm sürmektedir. Sadece Claudius kurgulamaz olayları, her dönem ve her ülkede olaylar yürürlükteki egemen güçler tarafından kurgulanır ve halka öyle yansıtılır. Bu surette egemenlikleri devam eder; olaylar iyi kurgulanıp yorumlanmazsa tahtları yıkılır veya sallanmaya başlar. Bu konu her dönemde ve her ülkede böyle olagelmıştır ve böyle devam edecektir.

Oyunun sonuna doğru, cesur, soğukkanlı, atak ve halkı arkasından sürükleyen bir genç olan Leartes karşımıza çıkar. Leartes halkın tipik bir temsilcisidir. Babası yanlışlıkla Hamlet tarafından öldürülmüştür ve öç almak amacındadır. Leartes tüm bu olumlu özellikleri yanında bilinçsizdir; çevresindeki entrikaların farkında değildir. O da bu oyunun edilgen bir parçasıdır. Leartes'in ardına halk takılır, ama onun herhangi bir şeyi değiştirecek bilinci olmadığı gibi, kolayca başkasının etkisi altına girecek bir zaafı da vardır. Nitekim, Claudius'un kolayca etkisi altına girer; zaten halk ve çoğu karakterler Claudius'un etkisi altındadır. Leartes'in Claudius'un etkisi altında kalması, her dönem ve her ülkede halkın yürürlükteki egemenliğin etkisi altında kalmasının en bariz örneğidir. Claudius gelişmeleri öyle kurgular ki aynı zamanda hem Hamlet'ten hem de Leartes'ten kurtulmayı amaçlar. Amacı bir taşla iki kuş vurmaktır. Çünkü, her ikisi de kendi egemenliği için birer potansiyel tehlikedir. Kurgusu güçlü olursa onlardan kolay kurtulur ve egemenliğini kolayca devam ettirebilir.

a. serdar öztürk

Kurgusunun istediği doğrultuda gitmemesi, yani ustaca kurgulayamaması Claudius'un egemenliğinin sonunu hazırlar.

Gücü, egemenliği elinde tutanlar önlerinde küçük bir engel görseler, akrabaları dahi olsa onları sinek gibi ezip geçerler. Machiaevlli'nin 'amaca ulaşmak için her araç meşrudur' özdeyişi tarih boyunca her zaman geçerli olmuştur. Yalnız Claudius öldürmez abisini; Fatih Sultan Mehmed de Cem Sultan'ı siler atar sırf 'Devlet-i Osmaniye'nin selameti için. Bu tür olayların örneğine tarihte sık sık rastlanır. Yine *Hamlet*'te, IV. Perde II. Sahne, Hamlet ile Rosencrantz arasındaki diyalogda Hamlet bu durumu çok çarpıcı bir şekilde dile getirir.

Rosencrantz:- Beni bir sünger yerine mi koyuyorsunuz efendim?

Hamlet:- Evet efendim; Kralın teveccühünü, ihsanlarını, selahiyetlerini emen bir sünger. Ama bu türlü memurlar krala en büyük hizmeti en sonunda görürler: onları maymunun yaptığı gibi, avurdunda saklar; en sonra yutmak üzere ilk önce ağzına atarlar; topladıklarınıza ihtiyacı oldu mu sizi bir sıkması yeter, o vakit siz süngerler tekrar kupkuru kalırsınız.

Rosencrantz:- Take you me for a sponge, my lord?

Hamlet:- Ay, sir, that soaks up the King's countenance, his rewards, his authorities. But such officers do the King best service in the end. He keeps them, like an ape, in the corner of his jaw – first mouthed, to be last swallowed. When he needs what you have gleaned, it is but squeezing you, and, sponge, you shall be dry again. (IV. II. 81)

Politik düzen içersinde, ülkeler arası ilişkiler bir kumar masasındaki ilişkilere benzer. Kumarbazlar gücü elinde tutan yöneticiler, kumar için öne sürülenler de hiç bir şeyden haberi olmayan halktır. Oyunun başında Hamlet'in kral babası ile genç Fortinbras'ın kral babasının topraklarını ortaya koyarak bahse girdikleri anlaşılır. Kral Hamlet, kral Fortinbras'ı yenince ortaya konan toprakları Norveç kralından bu bahis sonucu aldığı ortaya çıkar. Kısacası halk mal gibi, her şeyden habersiz bu bahis sonucu Norveç kralının değil de Danimarka kralının olmuştur. Bugün de halklar gücü elinde tutanların masa başında verilmiş kararlarla çizilen sınırların edilgen vatandaşları durumunda değil midirler?

Yeni tarihselci eleştiride edebi ve edebi olmayan ayırımı yoktur. Edebi metinlerin de tarihsel metinler kadar tarihin değerlendirilmesinde önemli yeri vardır. Bunu Louis Montrose "tarihin metinselliği; metnin tarihselliği" olarak formülize etmiştir. Bu formüle göre tarihin kaynağı sadece resmi belgeler değil; yazılı her türlü belge tarihin kaynağını oluşturur. Çünkü,

a. serdar öztürk

hepsi yazarı tarafından bir ayıklama sonucu seçilip kurgulanmıştır. Doğal olarak herkes kendi ideolojisi doğrultusunda elindeki malzemeyi kullanır. *Hamlet* Danimarka tarihinden bir vakıadır. Bu tarihi vakıa Claudius tarafından kendi ideolojisini sağlamlaştırmak ve egemenliğini devam ettirmek amacı ile farklı kurgulanır; yürürlükteki ideolojiyi değiştirmek ve Claudius'un egemenliğini yıkmak için Hamlet tarafından farklı kurgulanır. *Hamlet*'teki yağcılar da diğer karakterler de aynı olayı farklı şekilde kurgularlar. Çünkü, hepsinin farklı ideolojileri, farklı menfaatleri vardır ve kurguladıkları tarih kendi ideolojilerine ve menfaatlerine göredir. Nasıl edebiyatçı eserini kurgulursa, aynı şekilde onlar da kendi tarihlerini kurgularlar.

KAYNAKÇA

- Barry, Peter. *Beginning Theory: An Introduction to Literary and Cultural Theory*. Manchester: Manchester UP., 1995.
- Foucault, Michel. *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. Tr. S. Smith, New York: Vintage, 1973.
- Gramsci, Antonio. *Selections from the Prison Notebooks*. Ed. Q. Hoare. New York: International, 1971.
- Greenblatt, Stephen. *Renaissance Self-Fashioning from More to Shakespeare*. Chicago: U. of Chicago P., 1982.
- Gun, Giles. *The Culture of Criticism and the Criticism of Culture*. New York: Oxford UP, 1987.
- Shakespeare, William. *Hamlet*. New York: Dover, 1992.
- Shakespeare, William. *Hamlet*. Çeviren: Orhan Burian. İstanbul MEB Yayınları, 1994.
- Veese, H. Aram. Ed. *The New Historicism*. New York and London: Routledge, 1989.
- Veese, H. Aram. *The New Historicism: Reader*. New York and London: Routledge, 1994.